

Ks. ARKADIUSZ NOCOŃ
Rzym

PIACENZA (WŁOCHY) – NAJWIĘKSZY CYKL MALARSKI O ŚWIĘTYM JACKU

PIACENZA (ITALY) – THE GREATEST PICTORIAL CYCLE DEDICATED
TO SAINT HYACINTH

ABSTRACT

Pierwsze wizerunki św. Jacka Odrowąża pojawiły się na długo przed jego kanonizacją (1594). Jednak dopiero kanonizacja przyniosła mu tak wielką popularność, że trudno dzisiaj przedstawić kompletny wykaz wszystkich dzieł jemu poświęconych. Czasem były to nie tylko pojedyncze obrazy, ale całe cykle malarskie. Największy z nich, liczący trzynaście obrazów i jeden fresk, powstał we włoskiej Piacenzy na przełomie XVI i XVII wieku, i aż do lat 40. XX wieku znajdował się w kaplicy św. Jacka w kościele San Giovanni in Canale. Przechowywany obecnie w tamtejszym archiwum parafialnym, jest zasadniczo niedostępny dla publiczności. Autorami cyklu są malarze reprezentujący środowisko kremoańskie, weneckie i lombardzkie, na czele których stał wybitny twórca Giovanni Battista Trotti (Il Malosso). Pod względem artystycznym obrazy w Piacenzy, reprezentując końcowy, wyrafinowany owoc padańskiego manieryzmu, są jednym z ważniejszych cykli malarskich przełomu XVI i XVII wieku.

The first images of Saint Hyacinth Odrowąż appeared long before his canonisation (1594). However, it was this very event which generated such a great increase in his popularity. It is difficult today to present a complete catalogue of all the works dedicated to him. Sometimes they were not just single paintings but whole pictorial cycles. The greatest of these, which is comprised of thirteen paintings (on canvas) and one fresco, is found in Piacenza, Italy and was completed between the 16th and 17th centuries. Until the 1940s the cycle was found in the Chapel of Saint Hyacinth in the Church of San Giovanni in Canale. Today it is kept in the parochial archive and is inaccessible to the public. The creators of the cycle are a group of painters who represent the artistic milieu of Cremona, Veneto and Lombardy. At the head of this group was a great artist Giovanni Battista Trotti (Il Malosso). From an artistic point of view the paintings in Piacenza representing the last and most refined fruit of late mannerism in the Po Valley are among the most important pictorial cycles completed in the 16th and 17th centuries.

Sława świętości towarzyszyła Jackowi Odrowążowi OP już za jego życia i to nie tylko wśród braci zakonnej, ale i całego społeczeństwa. Nic dziwnego, że w niedługim czasie po jego śmierci (1257) rozpoczęto wstępne przygotowania (spisywanie łask i cudów) do ewentualnego, późniejszego ubiegania się o kanonizację¹. Powstawaniu dokumentów piśmiennych towarzyszyły z pewnością jakieś nieśmiałe próby obrazowania pierwszego polskiego dominikanina: nieśmiałe, gdyż dopiero w roku 1527 papież Klemens VII, w odpowiedzi na prośbę króla Zygmunta Staroego, udzielił zezwolenia na malowanie obrazów Jacka Odrowąża i wystawianie ich w kościołach dominikańskich². Tym niemniej do naszych czasów dotrwały niektóre jego wizerunki, powstałe na długo przed tą datą, by wymienić tylko przechowywany w Bambergu (Staatsbibliothek) drzeworyt z początku XV wieku, na którym Jacek ukazany jest z księgą (nawiązanie do jego kaznodziejskiej działalności)³, czy też pochodzący mniej więcej z tego samego okresu (początek XV w.) gotycki witraż z klasztoru Dominikanów w Krakowie, przechowywany obecnie w tamtejszym Muzeum Narodowym (Jacek nie posiada tutaj żadnych atrybutów⁴). Niezmiernie ważny, również z czasów przed 1527 roku, jest obraz *Wizja św. Jacka* z kościoła parafialnego w Odrowążu (woj. świętokrzyskie), dzieło anonimowego malarza, nazywanego umownie Mistrzem Zwiastowania z Jodłownika, z przełomu XV i XVI wieku⁵. Ważny, ponieważ po kanonizacji św. Jacka (1594) wykorzystano go do kształtowania ikonografii nowego świętego⁶. Przypomnijmy, że obraz przedstawia scenę ukazania się Matki Bożej św. Jackowi, zapisaną w najstarszym jego żywocie, pióra lektora Stanisława OP, z 2. poł. XIV wieku⁷.

¹ Dzieje tego procesu i związane z nim trudności (kanonizacja miała ostatecznie miejsce w roku 1594) opisał szczegółowo Z. Obertyński, *Dzieje kanonizacji św. Jacka*, „Prawo Kanoniczne” 1 (1961), s. 79-172.

² Por. Klemens VII, *Wprowadzenie święta z Mszą i Oficjum ku czci św. Jacka w kościołach klasztornych polskiej prowincji*, tłum. A. Zajchowska, w: *Święty Jacek Odrowąż. Studia i źródła. Skarby dominikańskie*, red. M. Zdanek, Kraków 2007 (Studia Dominikańskiego Instytutu Historycznego w Krakowie 2), s. 240-241.

³ Por. M. Jacniacka, *Jacek Odrowąż*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 7, Lublin 1997, kol. 641. J. Sossalla podaje w wątpliwość, jakoby drzeworyt w galerii w Bambergu miał przedstawiać św. Jacka – por. tenże, *Zobrazowanie św. Jacka we Włoszech jako wyraz jego kultu w Italii*, „Wiadomości Urzędowe Kurii Biskupiej Śląska Opolskiego” 30,9 (1975), s. 284. Za bardzo prawdopodobny uważa on natomiast wizerunek św. Jacka przechowywany na zamku w Karlštejn (Czechy), z roku 1360(!), który, jego zdaniem, byłby „jednym z najstarszych zobrazowań Jackowych przedkanonizacyjnych” – tenże, *Pamiętki kultu św. Jacka w niektórych krajach Europy Wschodniej*, „Wiadomości Urzędowe Kurii Biskupiej Śląska Opolskiego” 30,1-2 (1975), s. 63-64.

⁴ Por. M. Jacniacka, *Jacek Odrowąż*..., s. 642.

⁵ Por. M. Walczak, *Obraz Wizja św. Jacka w Odrowążu jako „vera effigies” pierwszego polskiego dominikanina*, w: *Sztuka w kręgu krakowskich dominikanów*, red. A. Markiewicz, M. Szyma, M. Walczak, Kraków 2013 (Studia i Źródła Dominikańskiego Instytutu Historycznego 13), s. 566-567.

⁶ Por. tamże, s. 567.

⁷ Por. Lektor Stanisław z Krakowa, *Życie i cuda świętego Jacka z zakonu Braci Kaznodziejów*, tłum. T. Gałuszka, oprac. M. Zdanek, w: *Święty Jacek Odrowąż. Studia i źródła*..., s. 101-155. Objawienie się Najświętszej Dziewicy św. Jackowi, w: tamże, s. 109.

Jeśli, co zrozumiałe, do roku 1527, a nawet i po tej dacie, liczba artystycznych przedstawień św. Jacka jest niewielka, by nie powiedzieć znikoma, to po kanonizacji (1594) mamy do czynienia z nieprawdopodobną wręcz popularnością naszego świętego, do tego stopnia, że „byłoby rzeczą bardzo trudną stworzenie systematycznego i kompletnego wykazu wszystkich obrazów poświęconych św. Jackowi”⁸. Ponieważ większość zamówień na te obrazy pochodziła z konwentów dominikańskich, a tych szczególnie dużo znajdowało się na terenie Italii, to właśnie tam powstawało najwięcej wizerunków polskiego dominikanina i to malowanych przez artystów tej klasy, co Ludovico Carracci, Aurelio Lomi, Giovanni Battista Trotti (Il Malosso), Giambattista Tiepolo, Francesco Vanni i innych. Warto również dodać, że czasem były to nie tylko pojedyncze obrazy, ale całe cykle malarskie, ukazujące różne epizody z życia świętego. Jest zatem rzeczą niebywałą, że największy z tych cykli, znajdujący się we włoskiej Piacenzy, pozostaje prawie zupełnie w Polsce nieznaną. Dość powiedzieć, że w obszernej bibliografii na temat św. Jacka nie znajdujemy na temat cyklu w Piacenzy ani jednego artykułu⁹. Co więcej, w *Encyklopedii katolickiej* pod hasłem *Jacek Odrowąż* czytamy: „Najobszerniejsze cykle z życia Jacka powstały w sztuce włoskiej; freski T. Zuccara w kościele S. Sabina w Rzymie z 1595–1600 obejmują następujące epizody: *Jacek otrzymuje habit zakonny od św. Dominika, Ucieczka z nad Dniepru, Śmierć, Pogrzeb, Kanonizacja Jacka, Gloria*, natomiast ścienne malowidła z kościoła S. Spirito w Sienie z pocz. XVII wieku prezentują sceny cudów, np. *Jacek wskrzeszający utopionego chłopca, Jacek przywracający wzrok ślepcowi*”¹⁰. O cyklu w Piacenzy, obejmującym kilkanaście epizodów z życia świętego i będącym „jednym z największych i najbardziej znaczących świadectw kultu św. Jacka na terenie Włoch”¹¹, ani słowa, podobnie zresztą jak w innych opracowaniach dotyczących ikonografii św. Jacka na terenie Italii¹².

Należy ubolewać, że ani przypomnienie polskiemu światu naukowemu o istnieniu cyklu przy okazji 750-lecia śmierci św. Jacka (2007) przez włoskiego badacza Roberto Fusco¹³, ani relacja z prywatnej wizyty w archiwum parafialnym (obecne miejsce przechowywania cyklu) p. Zbigniewa Borkowskiego, zamieszczona wraz z fotografiami obrazów na portalu św. Jacka (www.jacek.iq), nie zaowocowały zainteresowaniem tą tematyką. W związku z tym, nadrabiając niejako powstałe w tej materii zaległości, pragniemy przekazać tutaj podstawowe

⁸ R. Fusco, *Jackowe modele ikonograficzne we włoskich obrazach ołtarzowych w okresie późnego manieryzmu i wczesnego baroku*, tłum. A. Nocoń, A. Wuwer, w: *Św. Jacek Odrowąż – Apostoł Północnej Europy. Międzynarodowe sympozjum: Papieski Uniwersytet św. Tomasza z Akwinu „Angelicum”, Rzym, 16.10.2007 r.*, red. A. Nocoń, A. Wuwer, Roma – Katowice 2012, s. 64.

⁹ Por. np. *Hagiografia polska. Słownik bio-bibliograficzny*, red. R. Gustaw, t. 1: A–K, Poznań – Warszawa – Lublin 1971, s. 448–456 oraz *Bibliografia piśmiennictwa o świętym Jacku*, red. M. Habuda, Kraków 2013, (Studia i Źródła Dominikańskiego Instytutu Historycznego 11), s. 17–296.

¹⁰ M. Jacniacka, *Jacek Odrowąż...*, s. 642.

¹¹ R. Fusco, *Jackowe modele ikonograficzne...*, s. 73.

¹² Por. np. J. Sossalla, *Zobrazowanie św. Jacka we Włoszech...*, s. 284–287.

¹³ Por. R. Fusco, *Jackowe modele ikonograficzne...*, s. 73–74.

wiadomości na temat tego cyklu, ufając, że doczeka się w końcu, tak jak na to zasługuje, solidnego opracowania.

1. Kościół San Giovanni in Canale – pierwotne miejsce przechowywania cyklu

Około roku 1220 z polecenia św. Dominika Guzmana do Piacenzy przybyli pierwsi dominikanie¹⁴. Fundacja w Piacenzy byłaby zatem jedną z pierwszych, jakie powstały na terenie Włoch, zdaniem niektórych czwartą, po Bolonii, Bergamo i Mediolanie¹⁵. Wkrótce po otrzymaniu terenu, wówczas na peryferiach miasta, rozpoczęto budowę zespołu klasztornego wraz z kościołem pod wezwaniem św. Jana Chrzciciela, nazywanego – w odróżnieniu od innego kościoła św. Jana w tym mieście (przy placu katedralnym), kościołem św. Jana in Canale (San Giovanni in Canale), w nawiązaniu do licznych kanałów na tym terenie¹⁶. Nie znamy dokładnej daty powstania kościoła, ale przyjmuje się, że w latach 1230–1231 mógł on już służyć braciom¹⁷. Jeśli chodzi o architekturę, wybudowany został zgodnie z ustaleniami zawartymi w pierwszych konstytucjach dominikańskich, zalecających styl prosty i pozbawiony wszelkich ozdób¹⁸. W odróżnieniu od cystersów, dominikanie eliminowali więc z architektury świątyń wszystko, co naruszało jedność bryły: transept, ambit, kopuły itp. Kościół w Piacenzy ma więc formę wydłużonego prostokąta, podzielonego dwoma rzędami kolumn na trzy nawy¹⁹. Mimo że na przestrzeni wieków był wielokrotnie przebudowywany, nie utracił jednak swego pierwotnego charakteru, pozostając jednym z nielicznych przykładów oryginalnej architektury dominikańskiej²⁰. Wraz z zespołem klasztornym stanowił też ważne centrum religijno-kulturalne, zwłaszcza w okresie renesansu²¹. W murach tej fundacji przebywało wielu znamienitych i świętych zakonników, by wymienić tylko św. Piotra z Werony (zm. 1252), sprawującego przez pewien czas funkcję przeora²². Po usunięciu zakonników w epoce napoleońskiej (1810) kościół zaczął pełnić funkcję kościoła parafialnego²³. W latach 40. XX wieku poddany został drastycznym, zdaniem niektórych specjalistów, pracom restauratorskim²⁴. To właśnie wtedy (1944) zlikwidowano 6 kaplic po prawej stronie kościoła, wśród

¹⁴ Por. N. Bianchini, *S. Giovanni in Canale a Piacenza. Guida*, Piacenza 2007, s. 4 oraz też, *La Chiesa e il Convento di S. Giovanni in Canale a Piacenza*, Piacenza 2009, s. 3.

¹⁵ Por. też, *La Chiesa e il Convento di S. Giovanni in Canale...*, s. 19.

¹⁶ Por. tamże, s. 17, 23.

¹⁷ Por. tamże, s. 25.

¹⁸ Por. tamże.

¹⁹ Por. tamże, s. 27.

²⁰ Por. też, *S. Giovanni in Canale a Piacenza...*, s. 4.

²¹ Por. też, *La Chiesa e il Convento di S. Giovanni in Canale...*, s. 5.

²² Por. tamże, s. 105.

²³ Por. też, *S. Giovanni in Canale a Piacenza...*, s. 4.

²⁴ Por. też, *La Chiesa e il Convento di S. Giovanni in Canale...*, s. 5.

których była też kaplica św. Jacka, przechowująca aż do tego czasu największy cykl malarski poświęcony temu świętemu²⁵.

2. Kaplica św. Jacka

Jak już zostało wspomniane, cechą pierwotnego budownictwa dominikańskiego były prostota i jedność bryły. Tym niemniej również dominikanie ulegali czasem (i to już w średniowieczu) dość powszechnej praktyce wykuwania kaplic w bocznych ścianach kościoła²⁶. W kościele San Giovanni in Canale powstało ich w sumie, w różnym czasie, kilkanaście²⁷, nas interesuje jednak druga kaplica po prawej stronie, licząc od wejścia, poświęcona św. Jackowi Odrowążowi. Jej powstanie datuje się na ostatnie lata XVI wieku, a więc na czas po kanonizacji św. Jacka (1594)²⁸. Zwierzchnią władzę (*ius patronatum*) sprawowała wówczas nad nią rodzina Scottich di S. Siro, która w roku 1659 zrzekła się patronatu na rzecz hrabiego Alberto Nicelliego. Sama kaplica nie była zbyt duża, bo wykuta w murze, ale za to bogato udekorowana. Wieńczył ją herb rodziny Scottich, podtrzymywany przez aniołki²⁹, zaś nad ołtarzem znajdował się bardzo cenny obraz, przedstawiający *Ukazanie się Dziewicy Maryi św. Jackowi* (*L'apparizione della Vergine a S. Giacinto*), autorstwa Giovanniego Battisty Trottiego, zwanego także Il Malosso (1556–1619), z roku 1597³⁰. Wokół głównego obrazu umieszczono 14 mniejszych, o wymiarach mniej więcej 110 x 80 cm³¹, z których 12 powstało na przełomie XVI i XVII wieku i przedstawiało epizody z życia św. Jacka³², a dwa pozostałe ukazywały sceny biblijne i według ustaleń Ferdinanda Arisiego z 2008 roku są one autorstwa Antonia Gilardoniego, artysty działającego w Piacenzy w XVIII wieku³³. Wtedy to, a dokładniej w połowie tego wieku, wraz z ożywieniem kultu św. Jacka, cała kaplica została gruntownie odnowiona, a obrazy umieszczono w stiukowych obramowaniach³⁴. Podzielone je też na dwie części: życie i cuda św. Jacka. Po raz pierwszy o kaplicy wspomina Carlo Carasi w roku 1780 (*Pubbliche pitture di Piacenza*), pisząc m. in., że głównemu obrazowi pędzla Il Malosso towarzyszą dwa, których autorem jest Giovanni Mauro Della Rovere, zwany Il Fiamminghino³⁵: opinia, jak zobaczymy później,

²⁵ Por. tamże, s. 197.

²⁶ Por. tamże, s. 117.

²⁷ Por. tamże, s. 120-134.

²⁸ Por. tamże, s. 120.

²⁹ Por. F. Arisi, *Il „miracolo” di san Giacinto in mostra a Roma*, „Libertà”, 15.06.1998.

³⁰ Por. N. Bianchini, *La Chiesa e il Convento di S. Giovanni in Canale...*, s. 120.

³¹ Dla przykładu, obraz Sante Creara: *Św. Jacek uzdrawia chorą kobietę* ma wymiary 104 x 75,5 cm, natomiast dwa obrazy Jana Soensa: *Św. Jacek ucieka z Kijowa* i *Św. Jacek wskrzesza młodego Piotra* mają wymiary 122 x 81 cm każdy.

³² Por. N. Bianchini, *La Chiesa e il Convento di S. Giovanni in Canale...*, s. 120.

³³ Por. tamże, s. 122.

³⁴ Por. A. Anselmi, *San Giovanni: la storia dipinta. Quattordici quadri esposti per un giorno*, „Libertà”, 25.06.2008.

³⁵ Por. F. Arisi, *Il „miracolo” di san Giacinto...*

1. Kościół San Giovanni in Canale w Piacenzy
– pierwotne miejsce przechowywania cyklu o św. Jacku

2. Archiwum parafialne
– obecne miejsce
przechowywania
cyklu

3. Obraz pt. *Ukazanie się Dziewicy Maryi św. Jackowi* Giovanni Battisty Trottięgo, zwanęgo także Il Malosso (1556–1619), wokół którego pierwotnie umieszczono 12 innych, przedstawiających epizody z życia św. Jacka

dzisiaj niepodzielana. W 1944 roku, jak wspomnieliśmy, kaplica św. Jacka wraz z innymi została zlikwidowana w wyniku prac przywracających kościołowi pierwotny, średniowieczny wygląd, a wszystkie obrazy, poza głównym, autorstwa Il Malosso, zostały przeniesione do dwóch sal archiwum parafialnego³⁶, i w rozdziale o tym tytule zostaną przez nas omówione (por. rozdz. 5).

3. Kaplica większa (Sanktuarium) – fresk *Cud św. Jacka*

Należałoby napisać, że fresk znajduje się w prezbiterium, ale we wszystkich opracowaniach dotyczących kościoła San Giovanni in Canale mowa jest o „Kaplicy Większej” (Cappella Maggiore) lub o „Sanktuarium” (Il Santuario), przy tej nazwie więc pozostaniemy. To tutaj, na ścianie po prawej stronie, znajduje się fresk poświęcony św. Jackowi, z roku 1733, zatytułowany *Cud św. Jacka* (*Il miracolo di San Giacinto*)³⁷, którego autorami są Francesco Natali i Bartolomeo Rusca³⁸. Sam fresk, znacznych rozmiarów i w bogatej oprawie, ukazuje znany epizod z życia św. Jacka, a mianowicie jego ucieczkę z Kijowa, kiedy to, chcąc uchronić przed profanacją Najświętszy Sakrament i figurkę Maryi, wyniósł je z zajmowanego przez Tatarów miasta. Jest rzeczą interesującą, że w przeciwieństwie do tradycyjnych przedstawień tego tematu (św. Jacek na tle płonącego miasta), artyści umieścili zdarzenie w scenerii raczej spokojnej, a dramat samego wydarzenia, tak chętnie prezentowany przez innych mistrzów, zastąpili tutaj nabożną czcią towarzyszących mu świadków. Istotnie, dwie grupy osób otaczających św. Jacka spoglądają z wyraźnym przejęciem na trzymane w jego rękach święte przedmioty. Jedni upadają na kolana przed Najświętszym Sakramentem, a inni zdają się spieszyć z pomocą świętemu, dźwigającemu wielką figurę Matki Bożej z Dzieciątkiem, jakby się obawiając, czy da radę utrzymać tak wielki ciężar. Warto jednak zwrócić uwagę, że ta znacznych rozmiarów figura, niesiona przez św. Jacka w jednej tylko ręce i bez większego wysiłku, wsparta jest na niewielkiej chmurze, i stąd chyba tak „lekka”. Z artystycznego punktu widzenia szczególnie udana jest grupa osób po prawej stronie (ciekawa kolorystyka, dynamiczne pozy ciał, ruch szat), najmniej swobodne wydają się być natomiast postaci centralne, dwóch dominikanów (statycznie ułożone ciała, banalny wyraz twarzy), sama natomiast figura Matki Bożej jest nad wyraz udana³⁹.

4. Lewa nawa kościoła – obraz *Ukazanie się Dziewicy Maryi św. Jackowi*

Po zlikwidowaniu kaplicy św. Jacka główny jej obraz, pt. *Ukazanie się Dziewicy Maryi św. Jackowi* (*L'apparizione della Vergine a S. Giacinto*), autorstwa Il Malosso, z roku 1597, znajdował się przez jakiś czas w kaplicy św. Katarzyny⁴⁰,

³⁶ Por. N. Bianchini, *La Chiesa e il Convento di S. Giovanni in Canale...*, s. 122.

³⁷ Por. tamże, s. 153.

³⁸ Por. tamże, s. 158.

³⁹ Por. tamże.

⁴⁰ Por. tamże, s. 120.

skąd zabrany został, aby poddać go koniecznym pracom konserwatorskim⁴¹. Obecnie znajduje się on na lewej ścianie kościoła, między kaplicą Matki Bożej Różańcowej (la cappella della Beata Vergine del Rosario) a kaplicą św. Katarzyny (la cappella di Santa Caterina)⁴². Ze względu na artystyczną wartość tego dzieła, namalowanego w stylu wysublimowanego manieryzmu, ale skłaniającego się już, zgodnie z artystycznymi wymogami kontrreformacji, w stronę szeroko rozumianego melodramatyzmu, chcemy przypomnieć jego krótką charakterystykę, pióra wspomnianego już Roberto Fusco, tym bardziej że jest to chyba jedyna jak dotąd wzmianka na ten temat w języku polskim: „Jako uznany reprezentant malarstwa potrydenckiego, Il Malosso stworzył w tym wypadku dzieło proste, ale kompozycyjnie solidne, namalowane z emfazą, ale złagodzoną przez subtelne studium naturalistyczne, sprzyjające poszukiwaniu zrównoważonych środków wyrazu. Jego wartość wzmacnia dodatkowo subtelność przedstawionych postaci, ukazanych ze wspomnianą już emfazą, ale wdzięcznie, z pewną dozą mistycyzmu, który podkreśla nadprzyrodzoność całego wydarzenia i uwypukla to, co jest w nim budującego i pocieszającego. Klimat mistycyzmu czyni też z tej «świętej rozmowy» jakby mały, boski teatr”⁴³. Jeśli chodzi o kompozycję obrazu, to „widzimy tutaj wyraźny podział na dwa poziomy: wyższy, który zajmuje Matka Boża z Dzieciątkiem wśród radosnych aniołków, i niższy, który wypełnia postać świętego, oraz [...] jakaś ledwie widoczna kolumna i ołtarz ze złożonym antepedium, na którym, co typowe dla flamandzkiego zamiłowania do ukazywania drobnych szczegółów (Il Malosso był pod wpływem tego malarstwa), znajduje się inny wizerunek Maryi. Sam św. Jacek ukazany jest na obrazie w pozie ekstazy, z rozwartymi ramionami, jakby przemawiając i ożywiając ten mistyczny dialog. Dramaturgię wydarzenia podkreśla nocna sceneria, w której umieszczono świętego, świadcząca zarazem o wierności malarza tradycji kremańskiego eksperymentalizmu, a zwłaszcza takich jego mistrzów, jak Antonio i Bernardino Campi. Światło rozdzierające symbolicznie ciemność artysta przedstawił za pomocą błyszczących farb o odcieniach perłowych. Na takim tle umieścił harmonijne postacie mieszkańców nieba, objawiających się św. Jackowi. Z ich twarzy przebija łagodność i pokój, wyrażone w sposób, który przywołuje wpływy Federica Barocciego (ok. 1530–1612)”⁴⁴.

5. Archiwum parafialne – obecne miejsce przechowywania cyklu

Po zlikwidowaniu kaplicy św. Jacka przechowywane w niej obrazy zostały przeniesione do przylegającego do kościoła budynku plebanii i wyeksponowane w dwóch specjalnie przygotowanych salach archiwum parafialnego⁴⁵. Tych

⁴¹ Pracę tę wykonała w 1990 r. Ines Agostinelli, por. tamże, s. 207.

⁴² Informacja uzyskana od prof. Natalii Banchini 29 I 2016 r.

⁴³ R. Fusco, *Jackowe modele ikonograficzne...*, s. 75.

⁴⁴ Tamże, s. 74-75.

⁴⁵ W wyniku kasaty zakonu dominikańskiego w epoce napoleońskiej większość budynków klasztornych została zajęta przez wojsko, a niewielka ich część, ta, której okna wychodziły na plac przed kościołem, przeznaczona na probostwo (wł. *canonica*). Od jakiegoś czasu budynek ten nie

dwanaście obrazów, to – jak wspomnieliśmy – nie tylko największy cykl malarski poświęcony św. Jackowi, ale również, jako „końcowy i wyrafinowany owoc padańskiego manieryzmu”⁴⁶, jeden z ważniejszych cykli malarskich końca XVI wieku⁴⁷. Powstał on na zamówienie księcia Piacenzy Paola Antonia Scottiego (zm. 1611), a wykonany został pomiędzy końcem roku 1596 a 14 czerwca roku 1597 przez grupę malarzy, na czele której stał Giovanni Battista Trotti (Il Malosso)⁴⁸. Rolę pośrednika pomiędzy zamawiającym a artystami odgrywał dominikanin Fra Gilio Pusterla⁴⁹, który z braku wybitnych, lokalnych artystów zwrócił się do malarzy reprezentujących inne środowiska⁵⁰. Ustalenie ich dokładnych imion nie było (i nie jest) rzeczą łatwą, ponieważ najstarsze źródła są w tym względzie mało precyzyjne⁵¹, stąd wciąż jeszcze koryguje się autorstwo niektórych dzieł, za czym nie zawsze nadąża właściwe ich oznaczanie⁵². Artyści, którzy otrzymali zlecenie namalowania obrazów, nie przeprowadzili się do Piacenzy: pracowali w swoich studiach, posługując się prawdopodobnie rysunkiem oblicza św. Jacka namalowanym przez Il Malosso po to, aby na wszystkich obrazach było ono w miarę jednorodne⁵³.

W skład grupy kierowanej przez Il Malosso wchodziło, poza dwoma uczniami z jego pracowni malarskiej (jednym z nich był prawdopodobnie Orazio Camia), dwóch mistrzów malarstwa z Werony: Paolo Farinati i Sante Creara, oraz osiadły w Lombardii Flamandczyk – Jan Soens⁵⁴. Wymienieni artyści reprezentowali więc trzy środowiska artystyczne: kremoańskie, weneckie i lombardzkie. Przyjrzyjmy się teraz samym artystom i ich dziełom.

Środowisko kremoańskie tworzyli: kierujący zespołem Giovanni Battista Trotti (Il Malosso), autor głównego dzieła pt. *Ukazanie się Dziewicy Maryi św. Jackowi* (jedynego przechowywanego obecnie w kościele), oraz prawdopodobnie Orazio Camia i jeszcze jeden malarz, nieznany z imienia, należący również do uczniów Trottiego. Według najnowszych badań, przeprowadzonych przez Ferdinanda Arisiego, właśnie Orazio Camia (Piacenza, 1579–1644) byłby autorem dwóch

spełnia już jednak funkcji mieszkalnej, a wyłącznie archiwalną i muzealną – por. N. Bianchini, *La Chiesa e il Convento di S. Giovanni in Canale...*, s. 52-53.

⁴⁶ R. Fusco, *Jackowe modele ikonograficzne...*, s. 73.

⁴⁷ Por. N. Bianchini, *La Chiesa e il Convento di S. Giovanni in Canale...*, s. 213.

⁴⁸ Opierając się na informacjach z dziennika Paola Farinatiiego, który prowadził on aż do swojej śmierci, trzy obrazy z cudami św. Jacka byłyby u niego zamówione przez Fra Gilio Pusterlę 8 XI 1596 r. i przekazane do kościoła 14 VI 1597 r. Ta sama data dotyczyłaby również obrazu Il Malosso – por. D. Gasparotto, *Il Manierismo a Piacenza. I dipinti della chiesa di San Giovanni*, „Libertà” 17.05.2003, s. 25.

⁴⁹ Por. tamże.

⁵⁰ Por. F. Arisi, *Il „miracolo” di san Giacinto...*

⁵¹ Por. D. Gasparotto, *Il Manierismo a Piacenza...*, s. 25.

⁵² Niektóre napisy pod obrazami w archiwum parafialnym nie uwzględniły jeszcze najnowszych badań.

⁵³ Por. F. Arisi, *Il „miracolo” di san Giacinto...*

⁵⁴ Por. R. Fusco, *Jackowe modele ikonograficzne...*, s. 74.

obrazów naszego cyklu⁵⁵, a mianowicie: *Św. Jacek przywraca wzrok ociemniałej kobiecie* (*San Giacinto dona la vista ad una cieca*)⁵⁶ oraz *Śmierć św. Jacka* (*La morte di san Giacinto*)⁵⁷.

Współpracę z Il Malosso Orazio Camia rozpoczął dość wcześnie, pozostawiając w kościołach Piacenzy i okolicy wiele swoich dzieł⁵⁸. Przebija z nich wyraźnie naśladownictwo stylu mistrza, ale, jak zauważa Ferdinando Arisi, „bez jego ducha”⁵⁹.

Kolejnym artystą reprezentującym środowisko kremonskie byłby nieznany tym razem z imienia, drugi uczeń Il Malosso⁶⁰, którego dziełem jest obraz *Cud św. Jacka* (*Un miracolo di san Giacinto*)⁶¹.

Środowisko malarstwa weneckiego reprezentuje z kolei dwóch malarzy pochodzących z Werony: Paolo Farinati i Sante Creara. Obydwaj znani byli z tego, że potrafili odczytać na nowo wielką tradycję malarstwa weneckiego w świetle najbardziej zuchwałych eksperymentów malarskich: formalnych i kolorystycznych⁶². Paolo Farinati (Werona, 1524–1606) jest autorem trzech dzieł⁶³: *Św. Jacek uzdrowia niemą kobietę* (*San Giacinto guarisce una muta*); *Św. Jacek uzdrowia opętanego* (*San Giacinto libera un indemoniato*); *Zmarły po upadku z konia młodzieniec zostaje przywrócony do życia po dotknięciu zwłok św. Jacka, krótko po jego śmierci* (*Un giovane rimasto ucciso cadendo da cavallo resuscita al tocco del corpo di San Giacinto, appena morto*)⁶⁴.

⁵⁵ Por. N. Bianchini, *La Chiesa e il Convento di S. Giovanni in Canale...*, s. 120-122 oraz G. Ravazzola, *Esposte le tele di san Giacinto. Arisi ne attribuisce due al Gilardoni*, „Cronaca”, 25.06.2008, s. 50.

⁵⁶ Podpis pod obrazem (tzw. tabliczka informacyjna) w archiwum parafialnym w 2011 r. informował tylko, że obraz (olej na płótnie) powstał w pracowni Malosso (*Bottega del Malosso*, Cremona, 1556 – Parma, 1619), oraz że poddano go renowacji w 2002 r. w miejscowości Rivergaro. Renowację wykonali: Nicolò Marchesi i Giuseppe De Paoli.

⁵⁷ Również pod tym obrazem w 2011 r. widniała jeszcze informacja, że obraz (olej na płótnie) namalowany został przez nieznanego naśladowcę Il Malosso (*Ignoto seguace del Malosso*) pod koniec XVI w. oraz że poddano go renowacji w 1999 r. w Piacenzy. Renowację wykonała Lucia Bravi.

⁵⁸ Por. R. Fusco, *Jackowe modele ikonograficzne...*, s. 74.

⁵⁹ Por. [http://www.treccani.it/enciclopedia/orazio-camia_\(Dizionario_Biografico\)](http://www.treccani.it/enciclopedia/orazio-camia_(Dizionario_Biografico)) [dostęp: 9.02.2016].

⁶⁰ Por. N. Bianchini, *La Chiesa e il Convento di S. Giovanni in Canale...*, s. 122 oraz G. Ravazzola, *Esposte le tele di san Giacinto...*, s. 50.

⁶¹ Podpis pod obrazem w archiwum parafialnym w 2011 r. informował, że obraz (olej na płótnie) namalowany został przez nieznanego malarza z Piacenzy z końca XVI w. (*Ignoto pittore piacentino della fine del XVI secolo*), oraz że poddano go renowacji w 1996 r. w Parmie. Renowację wykonała Caterina Carra.

⁶² Por. D. Gasparotto, *Il Manierismo a Piacenza...*, s. 25.

⁶³ Por. Bianchini, *La Chiesa e il Convento di S. Giovanni in Canale...*, s. 120 oraz G. Ravazzola, *Esposte le tele di san Giacinto...*, s. 50.

⁶⁴ Podpis pod każdym z tych trzech obrazów w archiwum parafialnym informuje (2011), że jego autorem jest Paolo Farinati, oraz że obraz (olej na płótnie) poddano renowacji w 2002 r. w miejscowości Rivergaro. Renowację wykonali: Nicolò Marchesi i Giuseppe De Paoli.

Sante Creara (Werona, 1571–1630) z kolei jest autorem dwóch dzieł⁶⁵: *Św. Jacek uzdrawia chorą kobietę (San Giacinto risana un'inferma)*⁶⁶ oraz *Cuda przy grobie św. Jacka w kościele dominikanów w Krakowie (Miracoli presso la tomba di S. Giacinto nella chiesa dei domenicani a Cracovia)*⁶⁷.

W ocenie specjalistów obrazy Sante Creara podejmujące temat św. Jacka prezentują malarstwo skrupulatne i raczej zimne. Układ postaci jest tutaj zbyt zagęszczony, a farba zbyt mocno nałożona. Podkreśla się też nadmierną dbałość artysty o szczegóły (np. włosy kobiet namalowane są z przesadną dokładnością). Pod względem kolorystycznym malarstwo Creary należałoby powiązać z tym, które reprezentował jego mistrz, Felice Brusasorci, styl mistrza jest jednak znacznie swobodniejszy i kolorystycznie bardziej różnorodny⁶⁸.

Pozostałe cztery obrazy cyklu o św. Jacku przypisywane były w przeszłości Giovanniemu Mauro Della Rovere, znanemu także jako Il Fiamminghino, jednak w roku 2003, po poddaniu obrazów starannej konserwacji, Davide Gasparotto uznał, że ich autorem jest flamandzki malarz Jan Soens (Bois-le-Duc, 1553 – Parma lub Cremona 1611/1614)⁶⁹. Jego wkładem do kolekcji jest niezwykle wyrafinowane i przekonujące malarstwo pejzażowe⁷⁰. Sam malarz był dość aktywny na terenie Piacenzy i uważne porównanie prac, które pozostawił w kościele św. Piotra, z tymi w San Giovanni in Canale, zadecydowało ostatecznie o przyznaniu mu autorstwa następujących czterech obrazów⁷¹: *Matka Boża ukazuje się dwom dominikanom kłęczącym w lesie (La Vergine appare a due domenicani inginocchiati entro un bosco)*⁷²; *Św. Jacek ucieka z Kijowa, przechodząc Dniepr z monstancją i figurką Maryi, razem z trzema współbraćmi (San Giacinto fugge da Kiev attraversando il Boristene con l'Ostensorio e la statua della Vergine insieme a tre confratelli)*⁷³; *Św. Jacek wskrzesza młodego Piotra, który utonął w Wiśle*

⁶⁵ Por. N. Bianchini, *La Chiesa e il Convento di S. Giovanni in Canale...*, s. 120 i 208 oraz G. Ravazzola, *Esposte le tele di san Giacinto...*, s. 50.

⁶⁶ Podpis pod obrazem w archiwum parafialnym informuje (2011), że obraz (olej na płótnie) opatrzony jest autografem: *Santo Chreari V. F.*, oraz że poddano go renowacji w 1998 r. w Piacenzy. Renowację wykonała Lucia Bravi.

⁶⁷ Podpis pod obrazem w archiwum parafialnym w 2011 r. informował jeszcze, że obraz (olej na płótnie) namalował Felice Brusasorci (sic!) (Werona, ok. 1540–1605), oraz że poddano go renowacji w 1996 r. w Parmie. Renowację wykonała Caterina Carra. Badania przeprowadzane przez prof. Ferdinanda Arisiego w 2008 r. wykazują, że obraz namalował Sante Creara – por. A. Anselmi, *San Giovanni: la storia dipinta...*

⁶⁸ Por. F. Arisi, *Il „miracolo” di san Giacinto...*

⁶⁹ Por. N. Bianchini, *La Chiesa e il Convento di S. Giovanni in Canale...*, s. 120.

⁷⁰ Por. D. Gasparotto, *Il Manierismo a Piacenza...*, s. 25.

⁷¹ Por. tamże oraz G. Ravazzola, *Esposte le tele di san Giacinto...*, s. 50. Postać św. Jacka na płótnach Soensa w Piacenzy ma swoje wierne odbicie na obrazie, który artysta wykonał w pierwszych latach XVII w. dla ołtarza poświęconego polskiemu świętemu w dominikańskim kościele św. Piotra Męczennika (san Pietro Martire) w Parmie: obraz ten przechowywany jest obecnie w tamtejszej Galerii Narodowej – por. D. Gasparotto, *Il Manierismo a Piacenza...*, s. 25.

⁷² Podpis pod obrazem w archiwum parafialnym informuje (2011), że obraz (olej na płótnie) poddano renowacji w 1999 r. w Piacenzy. Renowację wykonała Lucia Bravi.

⁷³ Również pod tym obrazem podpis w archiwum parafialnym informuje (2011), że jest to olej na płótnie i że poddano go renowacji w 1999 r. w Piacenzy. Renowację wykonała Lucia Bravi.

(*San Giacinto resuscita il giovane Pietro, annegato nella Vistola*)⁷⁴; *Św. Jacek razem z trzema współbraćmi przeprowia się przez Wisłę na swojej pelerynie (kapie)* (*San Giacinto attraversa la Vistola insieme a tre confratelli camminando sopra la propria cappa*)⁷⁵.

Ostatnie dwa obrazy, które znajdowały się w kaplicy św. Jacka do lat czterdziestych XX wieku i stanowiły tło dla obrazu Il Malosso, nie były związane z życiem polskiego świętego, lecz nawiązywały do historii biblijnych opisywanych w Księdze Wyjścia⁷⁶. Autorstwo tych obrazów ustalił w roku 2008 prof. Ferdinando Arsis, przypisując je osiemnastowiecznemu artyście Antonio Gilardoniemu (zm. 1790)⁷⁷.

* * *

Kanonizacja św. Jacka Odrowąża w roku 1594 sprawiła, że w krótkim czasie zyskał on rozgłos, jakim ani przed nim, ani po nim nie cieszył się żaden polski święty, aż do czasów św. Faustyny Kowalskiej i św. Jana Pawła II. Było to możliwe nie tylko dzięki licznym klasztorom dominikańskim rozsianym po całym świecie, ale również dzięki temu, że coroczny obchód św. Jacka wpisany został do kalendarza liturgicznego Kościoła (1625)⁷⁸, a jego żywot, poza łaciną, wydany został we wszystkich niemal językach europejskich⁷⁹. Owocem tej niezwykłej popularności pierwszego polskiego dominikanina była także mnogość jego ikonograficznych wyobrażeń, w którą wpisuje się cykl malarski z kościoła San Giovanni in Canale w Piacenzy. Dzięki bogactwu ukazanych w nim epizodów z życia świętego jest on nie tylko wymownym świadectwem kultu św. Jacka na terenie Italii, ale również największym w świecie cyklem malarskim jemu poświęconym, na który, przypomnijmy, składa się trzynaście obrazów i jeden fresk namalowany w późniejszym czasie. Godne podkreślenia jest również to, że zrealizowany on został przez

⁷⁴ Podpis pod obrazem w archiwum parafialnym informuje (2011), że obraz (olej na płótnie) poddano renowacji w 2002 r. w miejscowości Rivergaro. Renowację wykonali Nicolò Marchesi i Giuseppe De Paoli.

⁷⁵ Również pod tym obrazem podpis w archiwum parafialnym informuje (2011), że jest to olej na płótnie i że poddano go renowacji w 2002 r. w miejscowości Rivergaro. Renowację wykonali Nicolò Marchesi i Giuseppe De Paoli.

⁷⁶ Por. A. Anselmi, *San Giovanni: la storia dipinta...* oraz G. Ravazzola, *Esposte le tele di san Giacinto...*, s. 50. Zdaniem N. Bianchini, *La Chiesa e il Convento di S. Giovanni in Canale...*, s. 212, jeden z tych obrazów przedstawia Mojżesza i Aarona przed faraonem, a drugi wyjście z Egiptu pod osłoną słupa obłoku.

⁷⁷ Por. S. *Giovanni in Canale: Arisi individua l'autore di due dipinti del Settecento*, „Il Nuovo Giornale” 25 (2008), 27.06.2008 (nazwiska autora nie podano).

⁷⁸ Warto zauważyć, że msza św. i liturgia godzin ku czci św. Jacka sprawowane były w tzw. rycie zdwojonym, czyli jako święto wyższego rzędu (*festum duplex*), a obchód dwóch innych polskich świętych obecnych w mszale rzymskim, tzn. św. Kazimierza i św. Stanisława, biskupa i męczennika, sprawowany był w tzw. rycie połowicznym lub półświętecznym (*festum semiduplex*) – por. A. Nocoń, *Dzieje ustanowienia św. Jacka głównym patronem Polski*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 40,1 (2007), s. 110.

⁷⁹ Por. W. Zaleski, *Święci na każdy dzień*, Warszawa 1989, s. 476.

ciekawą i różnorodną grupę artystów, której przewodniczył wybitny malarz – Giovanni Battista Trotti (Il Malosso)⁸⁰. Po kilkuset latach, w czasie których obrazy cyklu zdobiły wnętrze kaplicy św. Jacka, przechowywane są one obecnie w archiwum parafialnym i niedostępne (bez specjalnego zezwolenia) dla publiczności. Od czasu do czasu bywają jednak wystawiane (ostatni raz w roku 2008, w kościele San Giovanni in Canale, z okazji patronalnego święta⁸¹), niektóre z nich biorą także udział w wystawach na terenie Włoch i innych krajów⁸². W Polsce, niestety, nie tylko żaden z tych obrazów nigdy nie zagościł, ale w ogóle bardzo mało osób wie o istnieniu kolekcji. Szkoda, gdyż ikonografia św. Jacka (i każdego innego świętego) to nie tylko źródło estetycznych wrażeń i „instrument” rejestrujący „temperaturę” kultu w danym miejscu i w danym czasie, ale również, jako nauka pomocnicza historii, ikonografia to źródło wielorakiej wiedzy na temat danej epoki. Każda z tych funkcji, które tutaj wymieniliśmy, to wystarczający argument, aby zająć się wreszcie naukowo cyklem św. Jacka w Piacenzy, tym bardziej że od czasu, gdy Jan Sossalla w roku 1962 zauważył, iż „nie posiadamy dotychczas gruntownych badań odnośnie ikonografii św. Jacka”⁸³, niewiele się w tej sprawie zmieniło.

Bibliografia

Źródła

Lektor Stanisław z Krakowa, *Życie i cuda świętego Jacka z zakonu Braci Kaznodziejów*, tłum. T. Gałuszka, opr. M. Zdanek, w: *Święty Jacek Odrowąż. Studia i źródła. Skarby dominikańskie*, red. M. Zdanek, Kraków 2007 (Studia Dominikańskiego Instytutu Historycznego w Krakowie 2), s. 101-155.

Opracowania

- Anselmi A., *San Giovanni: la storia dipinta. Quattordici quadri esposti per un giorno*, „Libertà”, 25.06.2008.
- Arisi F., *Il „miracolo” di san Giacinto in mostra a Roma*, „Libertà”, 15.06.1998.
- Bianchini N., *La Chiesa e il Convento di S. Giovanni in Canale a Piacenza*, Piacenza 2009.
- Bianchini N., *S. Giovanni in Canale a Piacenza. Guida*, Piacenza 2007.
- Fusco R., *Jackowe modele ikonograficzne we włoskich obrazach ołtarzowych w okresie późnego manieryzmu i wczesnego baroku*, tłum. A. Nocoń, A. Wuwer, w: *Św. Jacek Odrowąż – Apostoł Północnej Europy. Międzynarodowe sympozjum: Papieski Uniwersytet św. Tomasza z Akwinu „Angelicum”, Rzym, 16.10.2007 r.*, red. A. Nocoń, A. Wuwer, Roma – Katowice 2012, s. 62-92.

⁸⁰ Por. D. Gasparotto, *Il Manierismo a Piacenza...*, s. 25.

⁸¹ Por. S. Giovanni in Canale: Arisi individua...

⁸² W 2007 r. dwa obrazy z kolekcji były na wystawie w Tokio – por. S. Giovanni in Canale: Arisi individua...

⁸³ J. Sossalla, *Studia nad ikonografią św. Jacka*, „Wiadomości Urzędowe Kurii Biskupiej Śląska Opolskiego” 17,1 (1962), s. 201.

- Gasparotto D., *Il Manierismo a Piacenza. I dipinti della chiesa di San Giovanni*, „Libertà”, 17.05.2003.
- Habuda M., *Bibliografia piśmiennictwa o świętym Jacku*, Kraków 2013 (Studia i Źródła Dominikańskiego Instytutu Historycznego 11).
- Hagiografia polska. Słownik bio-bibliograficzny*, t. 1: A–K, red. R. Gustaw R., Poznań – Warszawa – Lublin 1971.
- Jacniacka M., *Jacek Odrowąż*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 7, Lublin 1997, kol. 641-642.
- Nocoń A., *Dzieje ustanowienia św. Jacka głównym patronem Polski*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 40,1 (2007), s. 97-113.
- Obertyński Z., *Dzieje kanonizacji św. Jacka*, „Prawo Kanoniczne” 1 (1961), s. 79-172.
- Ravazzola G., *Esposte le tele di san Giacinto. Arisi ne attribuisce due al Gilardoni*, „Cronaca”, 25.06.2008.
- S. Giovanni in Canale: Arisi individua l'autore di due dipinti del Settecento*, “Il Nuovo Giornale” 25 (2008), 27.06.2008 (nazwiska autora nie podano).
- Sossalla J., *Pamiętki kultu św. Jacka w niektórych krajach Europy Wschodniej*, „Wiadomości Urzędowe Kurii Biskupiej Śląska Opolskiego” 30,1-2 (1975), s. 62-64.
- Sossalla J., *Studia nad ikonografią św. Jacka*, „Wiadomości Urzędowe Kurii Biskupiej Śląska Opolskiego” 17,1 (1962), s. 200-221.
- Sossalla J., *Zobrazowanie św. Jacka we Włoszech jako wyraz jego kultu w Italii*, „Wiadomości Urzędowe Kurii Biskupiej Śląska Opolskiego” 30,9 (1975), s. 284-287.
- Sztuka w kręgu krakowskich dominikanów*, red. A. Markiewicz, M. Szyma, M. Walczak, Kraków 2013 (Studia i Źródła Dominikańskiego Instytutu Historycznego 13).
- Św. Jacek Odrowąż – Apostoł Północnej Europy. Międzynarodowe sympozjum: Papieski Uniwersytet św. Tomasza z Akwinu „Angelicum”, Rzym, 16.10.2007 r.*, red. A. Nocoń, A. Wuwer, Roma – Katowice 2012.
- Święty Jacek Odrowąż. Studia i źródła. Skarby dominikańskie*, red. M. Zdanek, Kraków 2007 (Studia Dominikańskiego Instytutu Historycznego w Krakowie 2).
- Walczak M., *Obraz Wizja św. Jacka w Odrowążu jako „vera effigies” pierwszego polskiego Dominikanina*, w: *Sztuka w kręgu krakowskich dominikanów*, red. A. Markiewicz, M. Szyma, M. Walczak, Kraków 2013 (Studia i Źródła Dominikańskiego Instytutu Historycznego 13), s. 565-591.
- Zaleski W., *Święci na każdy dzień*, Warszawa 1989.

Słowa kluczowe: św. Jacek Odrowąż, Piacenza (kościół San Giovanni in Canale), ikonografia św. Jacka

Keywords: Saint Hyacinth Odrowąż, Piacenza (the Church of San Giovanni in Canale) iconography of Saint Hyacinth